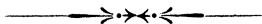

СПОМЕНИЦА

О ОТВАРАЊУ УНИВЕРЗИТЕТА.

БЕОГРАД

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ.

1906.

ЕВОЛУЦИЈА ВИШЕ НАСТАВЕ У СРБИЈИ.

Прво затишје у јуначкој борби нашој с Турцима под Карађорђејем имало је крупних последица у културном и просветном животу нашега народа. Један од најдаровитијих и најученијих Срба онога времена, знаменити Иван Југовић, основао је у то време у Београду Велику Школу, какве, по речима Вуковим, „Срби никад до онда нигдје нијесу имали“. Та школа је отворена с јесени год. 1808. Из неколико речи Доситијевих видеће се зашто је та школа основана. „Ми ваља, говорио је Доситије при свечаном отварању њеном, да се старамо да избавимо душу нашу од сужанства душевнога, то јест од незнања и слепоте умне“. А да се за тим у истину озбиљно тежило, види се и по првим учитељима те школе (Југовић, Радонић, Војиновић, Милутиновић), и по предметима који су се у њој учили (историја, земљопис, рачун, немачки језик, статистика, стилистика, државно и народно право, моралне поуке, итд.). Лазар Арсенијевић Баталака, који је заједно с Вуком био ђак Велике Школе, описао је у својој Историји Српског Устанка укратко ту школу, која није имала неког нарочитог устројства, и за коју су „љубав к отечеству и потреба земаљска написале штатут у глави правитељства, и у души и срцу професора“. По тој Баталакиној историји, а и по свему осталом што се до данас зна о културним, друштвеним, политичким и просветним приликама ондашњег времена, сме се поуздано тврдити да је та Велика Школа утицала на све гране народног живота. И ако је она год. 1813 заједно са првим основама нове српске државе пропала, и ако Вук нише да се у земљи после тога „учење књиге било повратило са свијем на старо“, ипак је несум-

њиво да се успомена на ту знамениту појаву нашег просветног живота у свеснијим слојевима нашега народа није изгубила. Тако је још 1820 год. Вук саветовао Кнезу Милошу да оснује једну школу у којој би 15—20 ђака могло учити историју, земљопис, граматику, рачун и права. Али од тога тада не би ништа.

Тек год. 1830 отворио је Димитрије Исаиловић, по наредби Кнеза Милоша, Велику Школу у Београду. Та школа буде на концу 1833 године премештена у Крагујевац, и ту су је први пут службено почели звати гимназијом. Год. 1838 имала је ова гимназија пет разреда: најмлађу, средњу и најстарију граматикалну класу (по садашњем називу: први, други и трећи разред гимназије), и две »класе човечности«: реторику и поетику.

Природно је да се на томе није могло остати. И Вук и Милош Светић Хацић саветовали су Кнезу Милошу да оснује и школу за више образовање. По једноме писму Вукову из год. 1832 види се најбоље како је Вук мислио да ваља извести просветну реформу у земљи. У томе писму пише он Кнезу Милошу да би требало отворити три велике школе у Србији: »једну у Шумадији, другу доље преко Мораве, а трећу горе преко Колубаре, а осим тога и једну праву гимназију, а по том мало по мало лицеум и универзитет«.

Пошто је после адријанопољског мира Србија добила самосталну унутрашњу управу и самосталне судове, то је Кнез Милош убрзо уочио да што пре ваља у земљи спремити и добро изучити службенике држави. Зато је основана поменута Велика Школа у Београду (1830); зато је установљено министарство просвете (1838 г.); зато је Исаиловић постављен за помоћника ондашњег попечитеља просвете Стефана Стефановића Тенке; и зато је, напослетку, 19 јуна 1838 год., Кнез Милош писао министру просвете да би радо тадашњу гимназију крагујевачку »возвисио« на лицеј. И тако и би. Октобра месеца те године отвори се лицеј.

Устројства свога ни та школа није имала, али се зна како је о томе Кнез Милош могао мислити. Установљавајући прву гимназију, рекао је он ово: »хоћу да се предају науке које се предају и по европским таквим школама«. И тако је Кнез одобрио, а министарство наредило да се у лицеју у првој години (првом разреду) уче ове науке: философија,

ошта историја, чиста математика, статистика, немачки језик, и цртање. Све те науке предавала су двојица професора (Атанасије Теодоровић и Петар Радовановић), а учење цртања буде поверено једноме учитељу (Николи Алковићу). У јесен 1839 год. отворен је и други разред; додато буде још неколико предмета (физика, практична геометрија, и француски језик), и би постављен први ректор (Атанасије Николић). У почетку год. 1841 буде установљен и први разред права, а у „филозофијско“ одељење уђу још и ови предмети: грађанска архитектура и пољска економија.

Стање у школи је у то доба било бедно. Један или двојица професора морали су предавати науке у читавим факултетима; књига, збирака, лабораторија није било никаквих; књиге су се могле набављати тек кад на то министарство пристане! Поред тога, нису ни ђаци из гимназија долазили с довољном спремом у лицеј, и ректор лицеја морао је 1840 год. саопштити директору крагујевачке гимназије да се мало учи у класама човечности, што се увидело „из осмотренија за прво теченије месечног испита“. Тежећи за бољом средином, радили су професори лицеја стално на томе да се лицеј премести из Крагујевца у Београд, што би и учињено год. 1841.

Идуће године буду Обреновићи прогнани из земље, и за кнеза би проглашен Александар Карађорђевић. Под њим је установљен други разред права (римско право, кривично право, грађански законик, поступак судски, грађански и кривични), тако да се правнички факултет лицеја по предметима који су се учили у њему могао мерити са правничким академијама на страни.

Год. 1844, 23 септембра, изашло је „Устројеније јавног училишног наставленија“. То је био закон о уређењу јавне наставе, и тај закон је израђен зато „да би се нараштај србски воспитати, изобразити и полезним наукама за своју и отечества свога срећу обогатити могао“. Тим законом обухваћен је и „лицеум или велико училиште“, а главне одредбе његове су ово: лицеј има два одељења, филозофијски и правословни; професори морају бити људи учени и морални; ректора бира савет; министарство одређује које ће предмете који професор предавати, а сваки професор мора преко ректора подносити своја предавања министарству, просвете и ово их мора најпре одобрити. Тим су законом и батине уки-

нута; повећан је број предмета и у једном, и у другом факултету, итд.

У томе дође и знаменита 1848 година. Тежња за слободом, која је у то доба онако силно прострујала свеколико друштво Западне Европе, изазвала је и у нас живљи покрет у свима правцима јавнога живота. То се опазило и на лицеју, и има нешто што нарочито треба поменути на овоме месту.

Познато је да неки енглески универзитети имају своје заступнике у парламенту. У време, о коме је у овај мах реч, десило се то исто и у нас! Скупштина је на име била сазвана у Крагујевац и професор Исидор Стојановић је као изабраник лицејски заступао лицеј на тој Скупштини.

Год. 1850 отворен је у правничком одељењу и трећи разред (јавно право Србије, административно и међународно право, кривични поступак, и т. д.), и тим је правнички факултет знатно потиснуо у^нназад и иначе слаб философски факултет. Но како је влада стално ишла за тим да се у лицеју стручна настава с једне стране појача, а с друге стране прошири, то је већ год. 1853 изашло »Устројеније књажевско-српског лицеја«. Главне тачке тога устројства су ово: Лицеј има три одељења: правословно, јестествословно-техническо, и общте«; Савет бира ректора (на три године); он даје своје мишљење о кандидатима који хоће да заузму професорска места у лицеју; он сам набавља књиге и остала научна средства; њему је дужност да предлаже министарству измене у закону, како би се настава могла поправити, ит.д., ит.д.

Поред свега тога што је ово Устројеније у многоме напредније било од оног пређашњег, ипак се непосредно тим устројством није много добило. Професора је било мало, а предмета много. С тога су професори били преоптерећени силним предавањем. Недељно је по томе закону сваки професор морао имати најмање шест часова, али о томе минимуму у ствари није било ни помена. Примера ради навешћу да је један професор предавао и вишу математику, и практичну геометрију и механику и архитектуру. Тај професор је, другим речима, према ондашњим приликама техничке наставе, био једини професор технике у школи! А да би професори и у тим тешким приликама уредно држали своје часове, ушла је у то устројство једна одредба, по којој би се професору кад на час не дође, а о томе ректора не извести.

одбијао „на ползу правителствене касе“ један део плате — онолико колико би му за тај час у име плате припадало.

Пошто је било мало изгледа да ће се стање у школи само собом поправити, то су професори тражили да се закон измени, да се катедре умноже, да професори буду прави стручњаци а не енциклопедисти, да школа не буде само стручна већ и научна, да се за библиотеке, кабинете, институте и лабораторије буџетом веће суме одређују, ит.д. Све је то покретано тако често и с толико снаге да се одмах по повратку Кнеза Милоша у земљу најозбиљније почело мислити на оснивање првог српског Универзитета. То питање се у току 1859 у Српским Новинама стално почело расправљати, и ваља, чини ми се, поменути да се у оно доба смело у службеним новинама предлагати да се у Београду оснује „Карађорђево Универзитет“, јер су наши стари сматрали да би то био „достојан споменик великом мужу, добротвору Србије, који би му подигао други велики муж и добротвор њен, сада срећно владајући књаз“.

Тежња за оснивањем српског Универзитета јављала се међутим у ученим круговима много раније, још под Карађорђево, што се може потврдити овим. У ондашњој Великој Школи учило се у државном праву да је „началствујуштега“ дужност и „заведенија учебна, као што су мале и велике школе, Академије и Всеучилишта у држави поставити“. Природно је да се та тежња онда у ширим слојевима није могла осећати, и да је она по логици самих догађаја на измаку педесетих година прошлога века морала имати много јаче и стварније обележје.

По једној белешци која је 7. новембра 1859 изашла у службеним новинама, види се да је и Кнез Милош врло радо прихватио замисао о оснивању Универзитета, а по чланцима који су одмах после тога почели излазити у тим новинама (вероватно из пера бившег професора лицеја, а тадашњег министра просвете Димитрија Матића) може се судити колико су просвећени синови нашега народа још у оно време умели ценити културни и политички значај Универзитета. Гледајући у Универзитету само крајње циљеве својих узвишених смерова, и оцењујући махом нестварно, готово безазлено, ондашње прилике наше у држави, народу и школи, наши стари добрим делом нису могли ни посумњати да се до Универзитета

доћи неће. Унутрашње размирице и важни политички догађаји онога времена скренуше међутим пажњу владе с тог питања на другу страну, и тако се о Универзитету говорило само још у кругу професора лицејских, но и ту много озбиљније и много свестраније но пре.

У то доба су се већ Даничић, а по мало и Панчић, новим правцем свога рада знатно одвојили од осталих другова у школи, и тиме би поремећена једнодушност која је пре тога владала у лицеју у питању универзитетском. Колико су се заостриле биле супротности у погледима на то питање, видеће се најбоље по овоме. Године 1863 покљонио је „свом отечеству“ знаменити родољуб Миша Атанасијевић један величанствен дом, и у тај дом требало је с јесени да се усели и лицеј. У седницама саветским се те године поново расправљало питање о изменама устројства од год. 1853. Нарочито је бурна била она седница у којој се већало о томе како ће се звати нова школа. Једни су хтели да се та школа назива Мајор Мишин Универзитет; већина је била за то да јој се да просто име Универзитет, али се Буро Даничић томе јако и толико опирао да је на крају седнице тражио да уђе у записник да је један од оне тројице професора који су били против тог имена био и он. Том приликом је Савет израдио и формалан предлог о изменама поменутог устројства, и од тог предлога уђе један део и у знаменити закон о устројству Велике Школе (Академије) од 24 септембра 1863.

По томе закону је Велика Школа „научно заведење за вишу и стручну израженост“. Она има три факултета: филозофски, технички и правни; у првом факултету уче се науке три, а у остала два четири године. Академијски Савет стара се да се учење и предавање наука усавршава; он прегледа програме професора свију факултета и одређује за сваки предмет часове предавања; он бира „деловодитеља“ и с концем године извештава министра о раду у школи. Поред професора, има и суплената; и једне и друге поставља министар по са слушању Академијског Савета. Заведене су и доцентуре, и побројане су науке. Природне науке и математика убројане су међу науке техничког факултета. Ректора по томе закону поставља владалац на предлог министра просвете, итд.

Тај закон имао је много својих мана. Аутономија није готово ничим била зајемчена; професори су поново били пре-

оштерењени силним предавањем, тако да се на јачи научни рад готово није могло ни помишљати; ђаци су према распореду предмета добијали више неко опште него стручно образовање; о квалификацијама професора и суплената у целој закону нема нигде ни помена! Уза све то, додата је том закону одмах идуће године једна рђава одредба о хонорарним професорима, која се убрзо (1868 год. 9 окт.) измени једним рђавим законом. По тим законским одредбама могао је министар »у случају потребе« поставити у Великој Школи и хонорарне професоре не питајући о томе ништа Академијски Савет. Да је при томе било злоупотреба, о томе не треба ни говорити.

Кад се све то има у виду, онда ће се лако схватити зашто су професори непрестано тежили за тим да се тај закон из основа измени. До тога међутим тада не дође, али се с делимичним мењањем закона почело већ год. 1871. Тако је законом од 29 септембра 1871 одређено да професори и супленти Велике Школе могу бити само они који су »свршили који факултет наше или које странске Велике Школе с врло добрим успехом, или који су се одликовали својим књижевним пословима у струци за коју се траже«. Тада је установљен и академијски суд за суђење већих кривица; у суду су ректор и још два редовна професора, које министар за чланове поставља.

Ускоро за тим враћено је изменама законским од 12 децембра 1871 право Великој Школи да сама себи бира ректора из круга редовних професора, а изменама од 20 децембра те исте године учињен је знатан корак унапред тим што су предмети боље распоређени по факултетима; што се философски факултет предвојио на два стручна одсека: на историјско-филолошки и природно-математички одсек, и што се одмах после тога многе катедре (буџетским путем) основаше.

Последице свега тога морале су се осетити у школи и на школском раду: ђаци су остављали школу много спремнији, а професори су с већом љубављу радили на свом узвишеном послу.

Године 1880 јануара месеца изашле су нове измене и допуне у закону о устројству Велике Школе од год. 1863. Тим законом је поново и коначно утврђен распоред предмета на катедре, уведено је неколико нових наука, повишено је

учење у философском факултету са три на четири године, и, што је, чини ми се, најважније, остављено је једним чланом тога закона и право министру просвете да у споразуму са Академијским Саветом Велике Школе може отворати нове катедре.

Да би се видело шта се с једне стране у министарству хтело постићи тим изменама, и како су опет с друге стране те измене примљене у Савету Велике Школе, навешћу ово неколико речи тадашњег министра просвете, Стојана Бошковића, и тадашњег ректора Велике Школе, Стојана Марковића. Спровodeћи Великој Школи измене закона, каже министар просвете како се тим изменама о уређењу Велике Школе »уводе поправке које су се у течају времена и према напредним приликама нашим показале нужне, те да се што скорије добије у материјалном и умном погледу довољна припрема за онај велики и жељно очекивани тренутак који ће у духовном животу српскога народа обележити нову епоху напретка и славе, када ће се отворити у Београду српски Универзитет, сведок и јемство, извор и средиште пунога и самосталног културног и умног развика народног«. А у одговору министру пише ректор како је Савет мислио о мерама којима би се ишло на то »да се академијско образовање по факултетима у правцу веће стручности појача, и тиме у исто време отпочне спремати земљиште за што скорије оснивање српског Универзитета — овог неизоставног услова и најпоузданијег јемства за народни опстанак и развика«, и како Савет Велике Школе »жели и тежи и са своје стране да садашња независна Србија и у културно-просветном погледу постане моћном чињеницом, средиштем и кристализационом тачком целог Српства, те да тако у светско-историјском животу народа врши ону мисију које је она по моћним изворима своје животне снаге достојна«.

Тиме су јасно обележена била оба гледишта: и министарско, и саветско. Но поред све бриге Савета и све предусретљивости Министарства Просвете, није се могло стручно образовање појачати онако како се то желело и колико је то било потребно.

Ни технички, ни правнички факултет нису имали својих одсека, а ђаци философског факултета, и ако је философски факултет имао два одсека, били су преоптерећени не само појединим наукама, но и читавим научним гранама. Без икак-

вог даљег објашњења, довољно је поменути да су се у оба одсека философског факултета обавезно поред главних стручних предмета морале учити ове науке: философија (сви делови), историја српскога народа с историјом осталих словенских народа, анатомија и физиологија, народна економија, статистика, упоредна географија и етнографија, педагогика и јавна хигијена. То значи да се наша Велика Школа, поред свих измена од год. 1873 и год. 1880, релативно мало могла примакнути ономе циљу који јој је био законом одређен.

Но поред тога било је и других разлога због којих се у школи није могло радити како ваља. Професори су често напуштали професорску службу било намерно у тежњи за нечим бољим, било по жељи владаочевој, било силом власти и политичких прилика, и то није било само тако у последње време, но и раније. Многи од њих су, оставивши школу и тих научни рад, у нашем бурном политичком животу убрзо заузели угледна, прва и најистакнутија места у држави. Због тога се дешавало да су у Велику Школу као професори улазили и они којима наука и школа нису биле циљ већ средство које ће их што пре избацити у врхове друштва и државне службе. Та несталност професора на катедрама била је, разуме се, од штете и по наставу, и по научни рад, и по онај лепи дух који се с таквим радом упоредо развија.

Због тих и још многих других мана у закону морали су просветни радници помишљати на озбиљније и радикалније измене више наставе. У то време већ је и Србија била проглашена (20 фебр. 1883) за краљевину. После тога (1 нов. 1886) би основана и Академија Наука. Осим тога је и рад многих знаменитих професора и научника наших далеко изашао изван оквира професора једне стручне школе. Уза све то су наши суседи Хрвати, Маџари, Румуни и Грци већ одавно имали своје Универзитете. И тако се и у нас поново, и мислим тек тада с правом, поче мислити на оснивање Универзитета. Тако је, колико је мени познато, прво Јован Бошковић као ректор Велике Школе израдио пројекат закона о Универзитету: он је и као министар просвете 1892 год. оснивање Универзитета унео у програм либералне владе; он је првих дана свога министровања (12 авг. 1892 год.) завео у Великој Школи индексе „по начину других већих и мањих свеучилишта у Европи“; по његову мишљењу се медицински

факултет требао издржавати приходима санитетског фонда, а технички Коларчевим Фондом, и зато би се технички факултет звао »технички факултет Илије Коларца«. Од тога међутим тада, због разних узрока, не би ништа. Али поред свега тога питање о оснивању Универзитета није легло. После државног удара од 1 априла идуће године, обратио се тадашњи министар просвете Др. Лазар Докић Академијском Савету с питањем »шта све треба урадити, шта изменити, допунити, или као ново увести у данашњем устројству Велике Школе, те да она постане Универзитетом, највишим научним училиштем и културним средиштем Краљевине Србије«. Мислећи да закон о устројству Велике Школе треба из основа изменити, изради Академијски Савет пројекат закона о Универзитету. Тај пројекат би наштампан за Народну Скупштину, али јој није поднесен.

С јесени год. 1896, под министром Љуб. Ковачевићем и ректором Јов. Жујовићем, буду поново у Савету на брзу руку израђене измене и допуне у закону о устројству Велике Школе. Те измене и допуне изнесене су 8 октобра пред Народну Скупштину, и већ 22 октобра буду и узаконене.

Као стручна школа добила је Велика Школа тим законом много. Учење у факултетима подељено је одмах по гранама сродних наука. Из историјско-филозофског одсека постали су одсеци: лингвистичко-литерарни и историјско-географски, а из природно-математичког одсеци математичко-физички и јестественничко-хемијски, па како су у лингвистичко-литерарном одсеку науке биле подељене у четири групе, то се у ствари из дотадашња два одсека филозофског факултета добило свега седам одсека. Технички факултет се према потребама наставе поделио у три одсека: у одсек грађевински и механичко-технички, и у одсек за архитекте, а правнички факултет у два одсека: у одсек судски и политичко-економни. То је једна и најстварнија добит од тога закона. Но тим законом добило се доста и у другом правцу. Тако се, на пример, настава у Великој Школи знатно примакла правој универзитетској настави тиме што су ученици морали радити и у семинарима, заводима и лабораторијама. Тим законом установљени су поред Академијског Савета и факултетски савети. Академијски Савет чинили су: ректор и сви редовни професори свију факултета, а скупови свих редовних и ванредних професора појединих

факултета звали су се факултетским саветима. Пошто су по закону факултети добили право унутрашње организације, то су савети факултетски израдили факултетске уредбе — сваки Савет уредбу свога факултета — и тим уредбама је тачно био обележен круг рада појединих факултета. Суплентура је овим законом укинута, а наставници буду подељени у ове категорије: у редовне, ванредне и хонорарне професоре, у доценте и учитеље. Сваки од тих наставника морао је бити најпре изабрат било у једном, било у другом савету, па тек онда потврђен, и тим је Велика Школа добила оно право за које се она толико борила — право по коме министар не може наметнути ни једног наставника школи кад га ова ма из којих разлога неће да прими.

То су у главноме биле одредбе тог првог закона. По организацији наставе Велика Школа тада нити је била чисто стручна, нити права научна школа, то је била нека комбинација француског факултетског и немачког универзитетског учења. Истина, у општој уредби њеној стајало је изриком да је Велика Школа „научни завод за највишу стручну наставу“, али се по факултетским уредбама види да су факултети тежили да изађу из оних уских граница у којима се према задатку школе требао кретати њихов рад. Тако је, на пример, у уредби философског факултета као циљ наставе истакнуто не само темељно проучавање појединих наука но и спрема самосталних радника на научним пољима. Те исте тежње, само у мало другом облику, могле су се осетити и у уредбама остала два факултета. Па ипак, све те тежње нису могле ни из далека одговорити захтевима праве научне наставе. С тога је питање о Универзитету морало убрзо после тога поново васкрснути, само што га тада нису покренули нити професори Велике Школе, нити Министарство Просвете. Око седамдесет посланика Народне Скупштине изнело је Скупштини 18 новембра 1898 год. предлог о оснивању Универзитета, сматрајући да је „жеља српског народа да Србија у средини Српства постане центар науке и књижевности“. Тај предлог би у Скупштини једнодушно прихваћен, и већ с пролећа идуће године отпоче једна знаменита комисија радити на пројекту закона о Универзитету. Чланови те комисије били су академици: Стојан Бошковић (председник комисије), Љуб. Клерих, Андра Николић и Пера Ђорђевић, и професори Велике

Школе: Никола Стаменковић (тадашњи ректор), Д-р Војислав Бакић, Д-р Милан Јовановић-Батут, Д-р Драгутин Мијушковић, Ђ. М. Станојевић, и ја.

Пре него што је пришла изради самога пројекта, морала је комисија одговорити на неколико питања која јој је тадашњи Министар Просвете А. Ђорђевић био поставио. Ово су у главном та питања: 1. да ли је Краљевини Србији потребан Универзитет; 2. да ли су установе и заводи којима је тадашња Велика Школа располагала довољни и за успешну универзитетску наставу, или би било потребно њих новим научним средствима појачати, па и нове институте основати; и 3. колика би новчана помоћ од стране државе поред тадашњег великошколског буџета била потребна за издржавање Универзитета? Пречистивши с тим питањима, поче комисија, било према усменом обавештењу, било према писменим рефератима (мишљење Архимандрита Нићифора Дучића о богословском факултету, знаменити реферат Д-ра Милана Јовановића-Батута о медицинском факултету, и мој реферат о слободи наставе и слободи учења), расправљати и о овим основним тачкама будућег универзитетског закона: о задатку и правима Универзитета, о факултетима и универзитетским властима, о наставницима и слушаоцима, о настави и испитима и, на послетку, о прелазном наређењу. Кад је и с тим свршено, буде одређен ужи одбор за израду пројекта закона о Универзитету. У тај одбор су ушли ови чланови: Никола Стаменковић, Д-р Војислав Бакић, Д-р Милан Јовановић-Батут, Д-р Драг. Мијушковић, и ја. Нацрт пројекта израдио је Д-р Вој. Бакић, и тај нацрт буде у неколико измењен и допуњен, најпре у ужем одбору, за тим у комисији.

Тако је постао тај знаменити пројекат закона који је „имао да послужи као основа за израду закона о Универзитету“. Но тај пројекат не би изнесен пред Скупштину. Тадашњи министар просвете А. Ђорђевић израдио је у брзо после тога сам један пројекат, а о Св. Сави 1900 год. требао је бити потписат и закон о Универзитету. Због разних сплетака и тада од Универзитета не би ништа, али се питање универзитетско толико било заталасало да се оно тако рећи никако није ни скидало с дневнога реда. Њега су у јавности одржавали које стручни чланци и разни други написи, које говори о Св. Сави у Великој Школи, које штампа, — чији је један део.

често с много жучности, у ширим слојевима друштвеним стварао праву анархију у погледима на значај Универзитета, — које разне комисије и разни законски пројекти. Ових последњих било је у релативно кратком размаку времена врло много, као што ће се из овог кратког прегледа видети.

Год. 1901, децембра 14, поднео је Скупштини пројекат закона о Универзитету тадашњи министар просвете Љуб. Ковачевић. Пошто се и тадашњи министар председник Др. Мих. Вујић лично врло много заузимао за то питање, и пошто је он сам у неколико конференција с двојицом професора Велике Школе (с Д-ром Јованом Цвијићем и са мном) претресао све главније основе будућег закона, то се као у тврдо мислило да ће се већ с почетка идуће године Велика Школа прогласити за Универзитет. Тај пројекат је био већ и пред скупштинским и универзитетским одбором, и овај га је Скупштини вратио 22 марта 1902 год. с два одвојена мишљења. Чим се сазнало за министарски пројекат, професори Велике Школе, незадовољни њим, напишу Народном Представништву и Краљевској Влади представку, и уједно поднесу Скупштини свој пројекат. Министра Ковачевића оборе међутим на другом једном закону у Скупштини, и тако се поново одложи универзитетско питање до бољих прилика. Прејемник Љуб. Ковачевића у министарству просвете Драгутин Стаменковић, мислећи да изнесе пројекат закона о Универзитету пред Скупштину, одреди одмах с јесени комисију за израду пројекта, и комисија у истину поче и радити пројекат. У томе министарство паде, и питање универзитетско се за неко време због важних политичких догађаја за мало притаја, све док га Љуб. Давидовић, као министар просвете, не оживе. И он је радио и израдио један пројекат, у колико ја знам, најпре с Д-р Драгољубом Павловићем и К. Стојановићем, па онда са Д-р Јов. Цвијићем, Љуб. Стојановићем, Д-р Свет. Радовановићем, Слободаном Јовановићем, и Миланом Капетановићем. Пројекат тај је наштампан, али Универзитет и тада није основан. На послетку, после толиких безуспешних покушаја, покрене А. Николић као министар просвете поново питање о оснивању Универзитета, и он га сретно и реши. Вреди поменути да је том приликом у Скупштини у начелу гласало 110 посланика, а седморица њих је гласало против предлога.

27 фебруара 1905 год. потписан је закон о Универзитету. Тога дана је укинута Велика Школа. Једна се светлост морала угасити, да би се место ње друга, јача, могла појавити. Будућност ће показати хоће ли она, као што јој је то било намењено, изагнати мрак из нашега друштва и својим зрацима обасјати цело Српство.

Богдан Гавриловић.